

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dergisi

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Journal of the Faculty of Theology

ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

**Ortaöğretim 10. Sınıf DKAB Ders Kitabında Küresel Yetkinliğin Farkındalık
Boyutunun İncelenmesi**

Examination of the Awareness Dimension of Global Competence in Secondary Education 10th
Grade DKAB Textbook

Yazar / Author

Selin ÖCAL

Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Ana Bilim Dalı

Kahramanmaraş / TÜRKİYE

selin_ocal22@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0009-0007-6773-338X>

Makale Türü/ Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 07/02/2025

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 28/04/2025

Makale Yayın Tarihi / Date of Publication: 30/06/2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 23 Sayı/Issue: 45 Sayfa /Page: 312-336

Atıf/Citation: Öcal, Selin. "Ortaöğretim 10. Sınıf DKAB Ders Kitabında Küresel Yetkinliğin Farkındalık Boyutunun İncelenmesi". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2025), 312-336.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1635384>

● Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

ORTAÖĞRETİM 10. SINIF DKAB DERS KİTABINDA KÜRESEL YETKİNLİĞİN FARKINDALIK BOYUTUNUN İNCELENMESİ

Öz

Hızla değişen ve dönüşen dünyanın değişim parametrelerinden biri olan ve üzerinde durulan olgular arasında küreselleşme vardır. Toplumların giderek heterojenleşmesine kaynaklık eden bu kavram, beraberinde farklılıkların iletişime yansıtılmasıyla diğer yeni kavramların doğuşuna da kaynaklık ettiği söylenebilir. Nitekim bireyler arasında küreselleşmenin etkilerine karşı farkındalık ve bu farkındalığı sağlıklı iletişimle sürdürme amacıyla ortaya küresel yetkinlik kavramı atılmıştır. Küresel yetkinlik hem küreselleşmeyle beraber etkisi artan problemlerin çözümünde hem de bireylerin iş arkadaşlarıyla buluşacakları çalışma alanlarında sağlıklı iletişim kurmayı hedefleyen kavramdır. Bireyler arasında var olan baskın farklılıklar arasında bireylerin sahip olduğu dini ve kültürel anlayış önemlidir. Ayrıca eğitimin temel kazanımları arasında bireylere kozmopolitleşen değer alanına hitap eden iletişimi kazandırma mevcuttur. Söz konusu kazanımı sağlamak amacıyla Ortaöğretim DKAB dersleri de önemli bir yerdedir. Bu bağlamda küresel yetkinliği Ortaöğretim 10.sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) ders kitabında inceleyen bu çalışmada, küresel yetkinliğin bir parçası olan farkındalık temasına odaklanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Ortaöğretim 10.sınıf DKAB ders kitabını küresel yetkinliğin küresel farkındalık boyutu açısından incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan bütüncül tek durum deseni, veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi tercih edilmiş ve araştırmada çalışma birimi olarak 10.sınıf DKAB ders kitabı tercih edilmiştir. İlgili doküman üzerinde veri toplama aracı olarak Küresel Yetkinliğin Farkındalık Boyutu Kontrol Listesi (KYFKL) hazırlanmıştır. Hazırlanan KYFKL bir temel boyut ve altı alt kriterden oluşturulmuştur. Ayrıca KYFKL’ de ilgili ders kitabının içeriği kendi içerisinde metin, ayet-hadis, etkinlik kutusu ve görsel şeklinde dörde ayrılmıştır. Ardından altı alt kriterlerden yola çıkılarak elde edilen ham veriler kategorilere ve kodlara ayrılmıştır. Farkındalık temasında ahlaki sorumluluk, dini anlayış zenginliği ve kültürlerarası zenginlik kategorileri elde edilmiştir. Elde edilen kategorilerin anlaşılması için KYFKL yer alan alt kriterlerle eşleştirilmiştir. Araştırma sonucunda ders kitabında küreselleşmenin etkilerini yansıtan içeriklere yer verilse de dini anlayış ve kültürlerarası zenginlikler, gelişimsel açıdan daha çok küreselleşme öncesi zamana dayandırıldığı ya da ele alınsa da kapsamı ders gereğince İslam inancı özelinde ele alındığı tespit edilmiştir. Nitekim İslam inancının Arap toprakları dışına yayılmaya başlamasıyla kültürel karşılaşmaların kaçınılmaz olduğu ele alınmalıdır. Ancak ders kitabında savaşlar, göçler ve teknolojik gelişmelerin kültürler arasındaki zenginliğe sebep olduğuna dair bir unsur tespit edilememiştir. Nitekim farkındalık sadece dinî anlayışın yaygınlaşmasıyla kültürel zenginliğin oluşacağını ifade eden bir kavram değildir. Bu sebeple ders kitabında küreselleşmeden sonra dini bağlamda gerçekleşen kültürel zenginliklere yer verilmemektedir.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Küreselleşme, Küresel Yetkinlik, Farkındalık.

Examination of the Awareness Dimension of Global Competence in Secondary Education 10th Grade DKAB Textbook

Abstract

Globalization is one of the change parameters of the rapidly changing and transforming world and is one of the phenomena that are emphasized. It can be said that this concept, which is the source of the increasing heterogenization of societies, is also the source of the emergence of other new concepts by reflecting differences in communication. As a matter of fact, the concept of global competence has been put forward in order to raise awareness among individuals against the effects of globalization and to maintain this awareness through healthy communication. Global competence is a concept that aims to establish healthy communication both in solving the problems whose effects increase with globalization and in the working areas where individuals will meet their colleagues. Among the dominant differences between individuals, the religious and cultural understanding of individuals is important. In addition, among the basic achievements of education is to provide individuals with communication that appeals to the

cosmopolitanizing value area. In order to provide the aforementioned achievement, Secondary Education RCM courses have an important place. In this context, this study, which examines global competence in the 10th grade Religious Culture and Ethics (RCME) textbook, focuses on the theme of awareness, which is a part of global competence. The aim of this study is to analyze the secondary 10th grade RCME textbook in terms of the global awareness dimension of global competence. In the study, holistic single case design, which is one of the qualitative research methods, document analysis was preferred as data collection technique and 10th grade RCCE textbook was preferred as the study unit in the research. The Awareness Dimension Checklist of Global Competence (KYFKL) was prepared as a data collection tool on the relevant document. The prepared KYFKL consisted of one basic dimension and six sub-criteria. In addition, the content of the relevant textbook was divided into four as text, verse-story, activity box and visuals. Then, the raw data obtained from the six sub-criteria were divided into categories and codes. In the theme of awareness, the categories of moral responsibility, richness of religious understanding and intercultural richness were obtained. In order to understand the categories obtained, they were matched with the sub-criteria in the PBFCL. As a result of the research, it was determined that although the content reflecting the effects of globalisation is included in the textbook, religious understanding and intercultural richness are mostly based on the pre-globalisation period in terms of developmental aspects, or even if they are addressed, their scope is addressed in the context of Islamic belief as required by the course. As a matter of fact, it should be addressed that cultural encounters are inevitable with the spread of the Islamic faith outside the Arab lands. However, in the textbook, there is no element that wars, migrations and technological developments cause the richness between cultures. As a matter of fact, awareness is only religious.

Keyword: Religious Education, Religion Culture and Moral Information, Globalization, Global Competence, Awareness.

Giriş

Her çağ gibi içerisinde yaşadığımız çağ da bünyesinde belli olgular, gelişmeler ve problemler barındırmaktadır. Nitekim günümüzde gelişme ve problemlerin dayandırıldığı en yaygın olgulardan biri küreselleşmedir. Küreselleşme dünyanın siyasi ve ekonomik anlamda birbirine bağımlı hale gelmesiyle sosyal ve kültürel hayatı etkileyen en önemli olgulardan biridir. Elbette küreselleşmeyle beraber endüstri, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bu sürece hız kazandıran devrimsel gelişmelerdendir. Söz konusu bu olgunun ve gelişmelerin arkasında, onları takip eden problemler vardır. Günümüzde bu problemlerin aşılması için tüm insanların birlikte çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak değişime bireyden başlayabilmek için kullanılabilecek en nitelikli yollardan biri de eğitimidir. Bu sebeple bazı çalışmalar¹ birlik olma için alternatif eğitim içerikleri sunmaktadır. Ortaya konan bu eğitim içeriklerinden biri de küresel vatandaşlık eğitimidir. İnsanlara küresel bir bilinç ve evrensel bir bakış açısı kazandırarak sivil hayatta katılım ve sorumluluk eğitimi anlamına gelen küresel vatandaşlık; söz konusu olguyu dikkate alarak gelişme ve problemlerden haberdar olmayı gerektiren bir dizi bilgi, beceri, tutum ve değer içermektedir. Türkiye’de küresel vatandaşlık eğitimini 1739 sayılı MTK gereğince; Madde 2 ve Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları yönetmeliği Madde 5, Madde 7 ve Madde 8’de destekleyici unsurların bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte küresel vatandaşlık eğitimi, disiplinler arası yaklaşımla verilmesi gereken eğitimlerden biridir. Bu disiplinler arasında din

¹ Bk. Organisation for Economic Co-Operation and Development OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework* (Fransa: OECD Publishing, 2018); United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework* (Fransa: UNESCO, 2013); Kay L. Gibson vd., “Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning”, *Roeper Review* 30/1 (Şubat 2008), 11-23.

eğitimi de yer almaktadır. Nitekim Ortaöğretim DKAB öğretim programında² yer alan “yabancı dilde iletişim yetkinliği”, “dijital iletişim yetkinliği” ve “sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler” küresel yetkinliğe hitap eden içeriklere sahiptir.

Küresel vatandaş kabul edilen bireyin sahip olması gereken öncelikli niteliklerden biri de küresel yetkinliktir. Küresel yetkinlik; yerel, küresel ve kültürlerarası konuları inceleme, farklı bakış açılarına açık bir tutumla anlama, takdir etme ve saygılı olma becerisi şeklinde tanımlanabilir. Bu becerinin gerçekleşmesinde önemli unsurlardan biri de bireyin dini inancıdır. Çünkü artık dünyanın küresel problemleri çözmek için insanlık tarihinin bir parçası olan iş birliği, eleştirel düşünme³, iletişim ve problem çözme becerilerinde kozmopolit bir bağlama geçiş yapılmalıdır.⁴ Bu sebeple dini bilginin de kozmopolit bağlamdan kopuk olmadığı söylenebilir. Nitekim din; sosyal hayatın bir parçası olmakla beraber sosyal hayattaki yerel, küresel ve kültürlerarası konulardan kaynaklanan sorunların da çözüm mercilerinden biridir.⁵ Bu sebeple Ayhan⁶, eğitim sistemindeki değişimi gösterecek inançlar arasında en kuvvetli alanın din olduğunu belirtmiştir. Şöyle ki; din eğitimi, küresel düzlemde yaşanan dinsel yabancılaşmanın aşılması ve küreselleşmenin kendisinden kaynaklanan maddi ve manevi sorunların aşılmasında önemli bir fonksiyona sahiptir.⁷ Bu fonksiyon, toplumların yaşadığı manevi gerileme nedeniyle hem ahlaki benliğe dönüş⁸ vb. bireysel nitelikli hem de toplumsal ve küresel nitelikli ahlaki sorunların⁹ çözümünü için de gereklidir. Bununla birlikte din eğitimi; birlikte yaşama kültürünün kazandırılması, hoşgörü ve empati ortamının oluşturulması için de gerekli görülmüştür.¹⁰ Bu çerçevede Selçuk’un¹¹ çalışmasında, tearuf kavramı altında temellendirilen bir arada yaşama kültürünün günümüzde karşılanacağı kavramlar arasında küresel yetkinliğin olduğu söylenebilir. Liselerde verilen Ortaöğretim DKAB dersleri bu gerekliliğin karşılanacağı en sağlıklı kanallar arasındadır. Bu bağlamda DKAB derslerinin sürecini belirleyen en önemli materyaller arasında ders kitapları vardır. Nitekim ders kitapları öğretmenlerin konuyu sınırlandırması ve gençlerin akıl yürütmesinde kullandığı önemli araçlardandır.¹² Bu bağlamda araştırmanın temel problemi “Küresel yetkinliğin farkındalık boyutu bağlamında 10.sınıf Ortaöğretim DKAB ders kitabında kültürel ve dinî anlayış farklılıklarına nasıl yer verilmektedir?” sorusudur. Bu çalışmanın amacı ise; Ortaöğretim 10.sınıf DKAB ders kitabını küresel yetkinliğin küresel farkındalık boyutu açısından incelemektedir. Literatürde Küresel yetkinlik, yeni bir kavram olsa da uluslararası ve

² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)* (Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2018), 1, 3, 4.

³ Bk. Eyyup Serkan Öncel, “Eleştirel Düşünme ve Felsefe”, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (IJSR)* 6/37 (Haziran 2019), 1308-1316.

⁴ İbrahim Aşlamacı, *21.Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi - Eleştirel Bir Yaklaşım* (Ankara: Dem Yayınları, 2024), 139.

⁵ İlhan Kutluer, “Küreselleşmenin Mahiyeti ve Boyutları”, *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*, ed. Yurdagül Mehmedoğlu - Ali Ulvi Mehmedoğlu (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006), 47; Hasan Coşkun, “Küreselleşme Sürecinde Din”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2017), 127; Hasan Onat, “Küreselleşme Üzerine”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2002), 43-45.

⁶ Halis Ayhan, “Küreselleşme ve Türkiye’de Din Eğitimi”, *Küreselleşme, İslam dünyası ve Türkiye: Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı (İstanbul, 2001)*, (2002), 251.

⁷ Mehmet Korkmaz - Cemil Osmanoğlu, “Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din Eğitimi”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Şubat 2019), 963.

⁸ Ayhan, “Küreselleşme ve Türkiye’de Din Eğitimi”, 250-253; Fatih Kurt, “Küreselleşen Dünyada Din ve Dinî Değerler”, *Diyanet İlmi Dergi* 58/4 (Aralık 2022), 1374.

⁹ Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi* (Ankara: Dem Yayınları, 2013), 107-155.

¹⁰ Muhammed Ali Yazıcıbaşı, “Çoğulcu Toplum Okullarında Din Eğitiminin Birlikte Yaşama Kültürüne Etkisi”, *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (Aralık 2020), 51.

¹¹ Bk. Mualla Selçuk, “Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4 (1997), 145-158.

¹² OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 15.

ulusal alanda pek çok çalışma bulunmaktadır. Kavramı oluşturan unsurlardan birinin “yetkinlik” olması sebebiyle literatürde ortaya konan çalışmaların pek çoğunun eğitim bilimleri alanına ait olduğu söylenebilir. Eğitim bilimleri alanında ele alınan çalışmalarda paydaşların küreselleştirici yönlerine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda yönetici/lider¹³, öğretmen¹⁴ ve öğrenci¹⁵ paydaşlarının küresel lider olma ve yetiştirmedeki rolü üzerine çalışmalar mevcuttur. Bunun yanı sıra küresel yetkinlik literatürde kültürler arası eğitim ve küresel vatandaş yetiştirme ile ilişkilendirilmektedir.¹⁶ Özellikle ulusal literatürde doğrudan küresel yetkinlik üzerine çalışmanın çok az olduğu söylenebilir.¹⁷ Ancak literatürde küresel yetkinlik müstakil bir kavram olarak değerlendirilse de tanımında barındırdığı diğer unsurlar üzerine çalışmaların olduğu söylenebilir.

Din eğitimi bağlamında doğrudan küresel yetkinliği ele alan çalışmalar bulunmamaktadır. Fakat söz konusu dolaylı konular din eğitimi literatüründe kapsamlı bir alana sahiptir. Öncelikle dünya vatandaşı olma ve din eğitiminde değerlerin küreselleşmesi üzerine bazı çalışmalar mevcuttur.¹⁸ Ardından küreselleşme ve din eğitimi arasındaki ilişki¹⁹; çokkültürlülük/dini çoğulculuk ve din eğitimi arasındaki ilişki²⁰, kültürler arası iletişim ve din eğitimi arasındaki ilişki²¹ konulu literatürler küresel yetkinliği parçacı ele alan çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

1. Küresel Yetkinlik

Yetkinlik, bireyin sahip olduğu yeteneklere uygun görevlerin tamamlanma ile ilişkili bir kavramdır. Bu sebeple yetkinliğin merkezinde yetenek ve kabiliyet kavramlarının bulunduğu söylenebilir. Bir diğer deyişle yetkin olarak kabul edilen bireyin, kendisindeki kabiliyet ve

¹³ Bk. Collin Felch, *Preparing the next generation of global leaders: How principals in international studies high schools promote global competence* (United States - California: University of Southern California, Degree Of Doctor Of Education, 2016).

¹⁴ Bk. Nadia Awaida-Nachabe, *Examining Cross-cultural Affective Components of Global Competence From a Value Perspective* (United States - Florida: University of South Florida, Degree Of Doctor Of Education, 2017).

¹⁵ Bk. Joyce Ann Parks, *Preparing Global Citizens for the 21st Century: Examining the Intercultural Competence of Study Abroad Students* (Indiana Institute of Technology, Degree Of Doctor Of Education, 2015).

¹⁶ Bk. Birgül Sarıoğlu, *A globally competent teacher as a citizen: A study of primary school teachers' competences related to global citizenship* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013).

¹⁷ Bk. Elif Özgüzel, *Perceptions of pre-service teachers and teacher educators about global competence and their global competence awareness in EFL context* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021); Cansu Akarsu Karaca, *Okul Müdürünün İnovasyon Yeterlikleri ile Öğretmenlerin Küresel Yetkinlikleri Arasındaki İlişki* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022); Ayşegül Pehlivan Yılmaz, “Determination of Global Competence Levels of Pre-Service Social Studies Teachers”, *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 14/3 (Temmuz 2023), 267-282.

¹⁸ Bk. Osman Kamil Çorbacı, “Değerler Eğitimi Perspektifinden Dünyalı Kimliği”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2023), 387-402; Kurt, “Küreselleşen Dünyada Din ve Dini Değerler”, 1351-1378; Oddbjørn Leirvik, “Hoşgörü, Vicdan ve Dayanışma: Ahlak ve Din Eğitiminde Küreselleşen Kavramlar”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/7 (Temmuz 2004), 147-167.

¹⁹ Bk. Leirvik, “Hoşgörü, Vicdan ve Dayanışma”; Abdurrahman Ünal - Saffet Kartopu, “Çok Kültürlülük, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Haklarına İlişkin Tutumların Dini-Manevi Değerlerle İlişkisi: Üniversite Örneklemini Üzerine Bir Araştırma”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2022), 145-184.

²⁰ Bk. Ünver Günay, “Türklerin Dini Tarihinde ve Kültüründe Çoğulculuk ve Hoşgörü”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Faculty of Theology (e-Dergi)* 10 (1998), 49-68; Sercan Ünğan, “Küreselleşme Sürecinde Dini Çoğulculuk Söyleminin Tutarsızlıkları”, *Nida: Düşünce, Kültür, Edebiyat* 175 (2016), 68-76; Banu Gürer, “Din Eğitimi Politikaları Açısından Batı’da Yaşayan Türklerin Dini Çoğulculuk Algısı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Mayıs 2014), 191-216.

²¹ Bk. Kerim Aydın, “Kültürlerarası Din Eğitimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (Ekim 2015), 181-184; Nazım Bayrakdar - Halil İbrahim Aksu, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının Kültürlerarası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 11/2 (Temmuz 2021), 563-580; Eyyüp Tanrıverdi, “Değerlerin Kültürlerarası İletişimde Çevirinin Değeri”, *Diyanet İlmi Dergi* 54/4 (Aralık 2018), 147-160; John L. Elias - Şeref Göküş, “Kültürlerarası Eğitim ve Din Eğitimi, 1940-1960”, *Dini Araştırmalar* XVI/43 (2013), 245-258.

yeteneklerle gerçek hayatta karşılığı olan bilgi, beceri, değer ve tutumlara sahip olmasıdır.²² Dünyadaki küresel iletişim, ulaşım ve göçlerin varlığı artık dünyanın politik, ekonomik ve çevresel açıdan birbirine bağımlı olduğunun göstergesidir.²³ Bu bağımlılık ilişkisini yaşayan insan ise hem dünyayı etkilediğinin hem de dünyadan etkilendiğinin farkındadır.²⁴ Karşılıklı bu etkileşim insanların bir araya gelerek ortak akılla çözmesi gereken kümülatif etkiye sahip problemleri de beraberinde getirmiştir.²⁵ Örneğin; kitle imha silahlarının yaygınlaştırılması, kentsel bozulma, çevresel bozulmalar, yoksulluk, AIDS, küresel ısınma ve cehalet insanoğlunun kendi var oluşunun devamı için mücadele etmesi gereken kümülatif etkiye sahip problemlerden birkaçıdır.²⁶ Söz konusu problemlerin etki alanı ve etki süresi dikkate alındığında bu problemler, insanoğlunun mevcut yaşamını ve gelecek nesillerin yaşamı için birer tehdit unsurudur. Bunun yanı sıra küreselleşmenin hız kazanmasından sonra toplumlar ve kültürler arasında yanlış etkileşimlerin yaşanması da muhtemel problemlerden biridir.²⁷ Yanlış etkileşimler sonucunda bireyler arasında umursamaz hareketler ya da duyarsızlığın ortaya çıkması mümkün olduğu²⁸ gibi bu etkileşim, şiddetli ayrımcılığa ve çatışmalara kadar uzanabilir.²⁹ Küreselleşmenin kendisinden ve bireyler arasındaki etkileşiminden yola çıkmak gerekirse bireylerin hem yakın ve uzak çevrelerini etkileyen küresel bilgiye hem de diğer insanlarla etkin bir iletişim becerisine sahip olmasının gerekli olduğu söylenebilir. Neticede dünyanın çevresel, sosyal, politik ve ekonomik sorunları için küresel yetkinlik bilgi, beceri, tutum ve değerlerine sahip olmak önemlidir.³⁰

Küresel yetkinliği tanımlamaya geçmeden küresel yetkinliğin kullanımı ve konumu şeklinde değinilmesi gereken iki önemli konu bulunmaktadır. İlki ele alınan bilimsel çalışmalarda küresel yetkinlik kavramının kullanım farklılığıdır. Nitekim küresel yetkinlik, İngilizcede *global competence* kavramı, ulusal çalışmalarda *yetkinlik*, *yeterlilik* veya *yeterlik* şeklinde üç farklı karşılık ile kullanımı mevcuttur. Bu tespiti yapabilmeye iten en önemli araç ise Morais ve Odgen 'in kavramsal boyutlandırmasıdır. Adı geçen bilim insanlarının ortaya koyduğu üç kavramsal boyuttan biri olan küresel yetkinlik boyutu, pek çok tezde küresel yetkinlik şeklinde tercüme edilmekte³¹ iken bazı tezlerde yeterlik ve yeterlilik olarak tercüme edilmiştir.³² Bu çalışmanın eğitim alanında yapılması sebebiyle küresel yetkinlik kavramı kullanılacaktır.

²² Paul Hager - Andrew Gonczi, "What is competence?", *Medical Teacher* 18 (Temmuz 2009), 16-17.

²³ Christa Lee Olson - Kent R. Kroeger, "Global Competency and Intercultural Sensitivity", *Journal of Studies in International Education* 5/2 (Haziran 2001), 116.

²⁴ Bill Hunter vd., "What Does It Mean to Be Globally Competent?", *Journal of Studies in International Education* 10 (Eylül 2006), 274.

²⁵ Gibson vd., "Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning", 11.

²⁶ Lee Olson - Kroeger, "Global Competency and Intercultural Sensitivity".

²⁷ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 12.

²⁸ Gibson vd., "Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning", 15.

²⁹ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 13.

³⁰ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 5.

³¹ Bk. Bahadır Kaya, *Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Vatandaşlık Duygusu İle Küresel Vatandaşlığa İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırmalı Analizi* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 13-14; Yağmur Zing, *Eğitsel Oyunlara Dayalı Sosyal Bilgiler Öğretiminde İlkokul Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlığa İlişkin Algı ve Görüşleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 9-10; Enes Koçar, *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile küresel vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi* (Erzurum: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 25-26.

³² Bk. Nur Leman Balbağ, *İlkokul sosyal bilgiler dersi bağlamında öğrenci ve öğretmenlerin küresel vatandaşlık algıları* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 17-18; Ali Ünlü, *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Algı ve Görüşleri* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 12-13; Hasan Günaydın, *Okul Yöneticilerinin Küresel Vatandaşlık Tutumlarının İncelenmesi* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18-19.

Küresel yetkinlik konusunda değinilmesi gereken bir diğer konu ise; küresel yetkinlik kavramının kozmopolit vatandaşlık, küresel vatandaşlık veya dünya vatandaşlığı kavramlarıyla iç içe geçmiş ve birbirinin yerine kullanılması sebebiyle kompleks bir ilişkisinin bulunmasıdır.³³ Bunun yanı sıra küresel yetkinlik kavramının; küresel vatandaşlık eğitimi, demokratik vatandaşlık küresel eğitim, veya kültürler arası eğitim modellerine dayanması sebebiyle de iç içe geçmiş bir kavram olduğu söylenebilir.³⁴ Bu ayırt edilemezliğe ve iç içe geçmişliğe temel sebep; küresel yetkinliğin diğer kavramlarla sık sık önemli odak noktalarında buluşmasıdır.³⁵ Nitekim terimlerin bağlamlarına göre anlam taşıması gereğince, küresel yetkinlik kavramının ontolojisi ve epistemolojisi konusunda kafa karışıklığının olduğu söylenebilir. Bu sebeple küresel yetkinliğin evrensel ve uluslararası kabul görmüş kesin ve tarafsız tanımının bulunmadığı ifade edilebilir. Dahası farklı kişiler ve gruplar tarafından ortaya konan tanım ve varsayımlar da kapsayıcılığı konusunda endişe doğurmaktadır.³⁶

Küresel yetkinlik konusunda farklı tanımlara yer verilmektedir. Tanımlamadaki farklılıkların başlıca sebebi olarak; küresel yetkinlik kavramının küreselleşmenin hız kazanmasından sonra yaygın bir kavram olarak kullanılması, bu yetkinliği kazandırmada kritik ihtiyaçların tam olarak belirlenememesi³⁷ ve küresel yetkinliğe karşı olumlu ve olumsuz tanımların³⁸ bulunması söylenebilir. Fakat farklı tanımlar yapılmasına rağmen bu tanımlar arasında ortak özellikler bulunmaktadır. Nitekim Hunter, White ve Godbey'in bu konudaki tanım farklılıklarını ele aldığı çalışmasından yola çıkılarak tanımlar arasında ortak özelliklerin bulunduğu söylenebilir. Söz konusu çalışmada; küresel yetkinlik, küresel bağımlılık gerçeğinin farkında ve buna yönelik kazandırılması gereken bilgi, anlayış ve beceri olmasında bir araya gelmektedir.³⁹

Küresel yetkinliğin kavramsal çerçevesini ilk ele alan kişilerden biri olan Hanvey'in⁴⁰ tanımına bakmak gerekirse; o söz konusu kavramı "zamanın en karakteristik özelliği olan belli değişim kalıplarının farkında olan küresel bir perspektif" şeklinde ifade etmektedir. Nitekim Hanvey;⁴¹ bireyin sahip olması gereken küresel perspektif ile bireylerin yalnızca küresel dinamik ve değişim kalıpları hakkında bilgisini kastetmemekte, aynı zamanda kişinin kendi kültürüne bakış açısının farkındalığını ve diğer insanların dünyayı nasıl gördüğüne dair farkındalığını da önemsemektedir. Bununla birlikte ona göre bu kavram; perspektif bilinci, gezegen farkındalığı, kültürlerarası farkındalık, insan seçimlerinin farkındalığı ve küresel dinamiklerin bilgisi şeklinde beşe ayrılmaktadır.⁴² Onun ifade ettiği ayrım sonradan yapılan tanımlara da yansımaktadır. Örneğin güncel tanımlardan birinde küresel yetkinlik, "yerel, küresel ve kültürlerarası konuları

³³ Karaca, *Okul Müdürünün İnovasyon Yeterlikleri ile Öğretmenlerin Küresel Yetkinlikleri Arasındaki İlişki*, 63-64.

³⁴ United Nations Educational UNESCO Scientific and Cultural Organization, *Global Citizenship Education: Preparing learners for the challenges of the 21st century*, (Paris: UNESCO, 2014); Council of Europe, *Competences for Democratic Culture: Living Together as Equals in Culturally Diverse Democratic Societies* (Strasbourg: Council of Europe, 2016); OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 7.

³⁵ Laura C. Engel vd., "Toward an international measure of global competence? A critical look at the PISA 2018 framework", *Globalisation, Societies and Education* 17/2 (Mart 2019), 122.

³⁶ Engel vd., "Toward an international measure of global competence? A critical look at the PISA 2018 framework", 123-124.

³⁷ Hunter vd., "What Does It Mean to Be Globally Competent?", 269.

³⁸ Gibson vd., "Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning", 11.

³⁹ Hunter vd., "What Does It Mean to Be Globally Competent?"

⁴⁰ Robert G. Hanvey, "An Attainable Global Perspective" 21/3 (Kasım 1975), 15.

⁴¹ Hanvey, "An Attainable Global Perspective", 26.

⁴² Hanvey, "An Attainable Global Perspective", 30.

inceleyen, bunlara yönelik bakış açıları geliştiren, anlayan, takdir eden ve etkili iletişim becerisini sahip olma”⁴³ şeklinde tanımlanmaktadır.

Küresel yetkinlik kavramını ele alan çalışmalar, benzer ana fikirlerle birbirini destekleyen belli bileşen ve boyutlara ayrılmaktadır.⁴⁴ İlk olarak küresel bir perspektif gerektiren küresel yetkinlik kavramında değinilmesi gereken en önemli bileşenlerden biri *küresel bilgidir*. Küreselleşen bilgiye verilmesi gereken bu önem; küreselleşmeden kaynaklanan bilginin yapısı, kapsamı ve bu kapsamın yerel ve küresel düzeydeki etkileri açısından incelenmelidir. Şöyle ki; küreselleşmeye ait değişim konuları arasında teknoloji devriminin yaşanması ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler vardır.⁴⁵ Bu gelişmeler sonucunda toplumlar, teknoloji tarafından nasıl şekilleneceğini kestiremediği söylenebilir. Bir diğer deyişle toplumların teknolojik değişimlerin yönünü belirlemedeki güçleri belirsizdir. Bu belirsizlik, yaşamı karmaşık ve kontrolü zor bir sürece dönüştürmeye başlamıştır.⁴⁶ Castells’in tabiriyle söz konusu süreç, toplumları ağ ile benlik arasında karıştırmış ve çift kutuplu bir ilişkiye dönüştürmüştür.⁴⁷ Sonuç olarak; birey hem yakın çevre hem de sınırları aşan uzak çevre ile aynı yakınlıkla muhataptır. Bu yakınlığın yetkin bireyin küresel meseleler hakkında derinlemesine temel bilgiye sahip olmasını gerektirdiği söylenebilir. Temel bilgiden kasıt ise yerel ve küresel anlamda kültürler, diller, insan seçimleri, küresel dinamikler ve sorunlar hakkında bilgi sahibi olmadır.⁴⁸ OECD’ye göre⁴⁹ küresel yetkinlik konusundaki bilgi alanları dörde ayrılmaktadır. Bunlardan temel bilgi alanı kültür, diller, sanatlar, gelenek ve görenek gibi kültür ve kültürlerarası ilişkilerin farklı ifadeleri hakkındaki bilgilerdir. İkinci bilgi alanı olan göç, ulusötesi üretim, global markalar ve teknolojilerin toplumlar ve ekonomiler arasında oluşturduğu bağımlılık ilişkisinin bilgisidir. Üçüncü bilgi alanı ise çevresel sorunları aza indirme amacıyla ortaya konan sürdürülebilirlik anlayışına uygun temel bilgilerdir. Dördüncü ve son bilgi alanı ise insanlar arasında var olan etnik, dil, kültür ve inanç çatışmalarının bilgisidir. Bu konuda derin bilgi edinen birey; olumsuz tutumlara sevk sebeplerini anlayabilir ve insanlar arasındaki barış ilişkilerini destekleyen kurumlara odaklanabilir.

Küresel bir perspektif gerektiren küresel yetkinlik konusunda değinilmesi gereken bir diğer bileşen *farkındalıktır*. Hanvey’in ifadesiyle bu perspektife sahip olan kişi, başta kendi kültürel bakış açısının, ardından diğer insanların dünyayı nasıl gördüğünün ve küresel dinamiklerin ve değişim kalıplarının farkındalığını kazanmalıdır.⁵⁰ Burada öncelikle kişinin kendi/öz kültürünü tanıma gerekliliğinin ön koşul olarak sunulduğu söylenebilir. Zira öz farkındalık, dünyadaki konumunu tanımlamada ve kültürler arası iletişimlerde ortaya çıkan deşifre etme yeteneğinde önemli konular arasındadır.⁵¹ Bunu takiben bir diğer farkındalık olarak kültürlerarası farkındalık söylenebilir. Temelde diğerlerin insaniliğini kabul etme üzerine kurulu olan kültürlerarası

⁴³ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 4.

⁴⁴ Meena S.Wilson - Maxine A. Dalton, “Understanding the demands of leading in a global environment: A first step.”, *Issues and Observations* 17/1/2 (1997), 12-14 akt. William D. Hunter, *Knowledge, skills, attitudes, and experiences necessary to become globally competent* (Ann Arbor, United States, Degree Of Doctor Of Education, 2004), 30-31; Hunter, *Knowledge, skills, attitudes, and experiences necessary to become globally competent*, 275; Duarte B. Morais - Anthony C. Ogden, “Initial Development and Validation of the Global Citizenship Scale”, *Journal of Studies in International Education* 15/5 (2011), 448.

⁴⁵ Vedat Karagün - M. Said Aras, “Küreselleşme ve Bilgi Çağı”, *Dicle Akademi Dergisi* 2/1 (Mart 2022), 38.

⁴⁶ Manuel Castells, *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, çev. Ebru Kılıç (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013), 1/1-6.

⁴⁷ Castells, *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, 1/4.

⁴⁸ S.Wilson - Dalton, “Understanding the demands of leading in a global environment: A first step.” akt. Hunter, *Knowledge, skills, attitudes, and experiences necessary to become globally competent*, 30-31.

⁴⁹ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 13.

⁵⁰ Hanvey, “An Attainable Global Perspective”, 26.

⁵¹ UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 4.

farkındalık; diğer insan davranışlarının daha az tuhaf görülmesine yardım eder.⁵² Bu yardım farklı düzeylerde gerçekleşebilir.⁵³ Şöyle ki; kişinin diğer kültüre yüzeysel bakmasıyla başlayan bu ilişki kendi kültürüyle çelişen ince ve önemli kültürel özelliklerin farkındalığı ile devam edebilir. Bu süreç sonunda birey, içeriden bir bakış açısıyla diğer kültürün neler hissettiğini anlamaya çalışır. Öz farkındalık ve kültürlerarası farkındalığın yanı sıra bireyin kazanması gereken küresel farkındalık da vardır. Bu farkındalık bireyin dünyanın bağımlılık ilişkisini okuma ve kişinin kendisini dünyaya bağlı olarak görmesi şeklinde anlaşılabilir. Söz konusu bu anlayışla artık birey kendisini dünyanın diğer üyelerine karşı sorumluluk taşıyan kimse olarak konumlandırır.⁵⁴

Küresel bir perspektif gerektiren küresel yetkinlik konusunda değinilmesi gereken bir diğer bileşen *kültürlerarası iletişimidir*. Nitekim Dünya’da yaşayan tüm kültürler, esasen kültürlerarası iletişimin sonucu ve insanlık tarihi, kültürler arasında gerçekleşen iletişim hikayelerinin toplamıdır.⁵⁵ Fakat modern bilim ve bilgi teknolojilerin ilerlemesiyle dünyanın tüm insanların tek evi olduğu ve evrenin yalnız ve kırılgan bir uzay gemisine dönüştürüldüğü söylentileri de mevcuttur.⁵⁶ Söz konusu bu ilerlemeler, başlangıçta belirli ağ noktalarının oluşumuyla yer bulurken artık günümüzde global bir network alanı haline gelmiştir.⁵⁷ Bireyler bu global network alanı içinde sosyal medya, çevrim içi ve çevrim dışı ağlar gibi etkileşimli alanlarda sesli, yazılı veya görüntülü olmak üzere pek çok şekilde iletişim kurması mümkündür. Nitekim bireyler bu imkân sonucunda; diğer toplumların kültürleri, etnik kimlikleri, dilleri, tarihleri, iletişim biçimi, inanç ve değer kabulleri hakkında bilgi edinme imkanına da sahiptir.⁵⁸ Bireylerin kendi bakış açılarının birden fazla etki tarafından şekillendiğini fark etmesini sağlayan⁵⁹ bu durum, aynı zamanda bireylerin kendi kimliklerini oluşturan unsurları da yeniden gözden geçirmesini sağlamıştır.⁶⁰ Sonuçta; bireyler yakın çevre ve uzak çevrenin içinde barındırdığı farklılıklar ile etkileşime geçerek derin anlayış kazanmaktadır. Ancak kültürel temasların durdurulmasının imkânsız olmasına rağmen tüm kültürlerin birbirleriyle etkileşime geçeceği de kesin olarak söylenemez.⁶¹ Bunun yerine insanların birden fazla kültürel kimliğe sahip olduğunu söylemek daha isabetli olabilir.

Kültürlerarasındaki zıtlığın temel seviyesini belirleyen temel unsur, bireylerin muhatap olduğu diğer kültürlerde tespit ettiği benzerlikler ve farklılıklardır.⁶² Bununla birlikte bu benzerlik ve farklılıkları gözlemleyen bireylerin gündeminde dünyada nasıl bir arada olabileceklerini ve etkileşime geçeceklerinin sorusu vardır.⁶³ Söz konusu zıtlığın oluşmaması ve bu sorunun cevabı kısmen kültürlerarası iletişim becerisine bağlıdır. Nitekim küresel yetkin olarak kabul edilen bireyler, farklı ve diğer kültürlerden gelen insanlara saygılı, açık bir tutum ve etkili iletişim becerisine sahiptir. Bu iletişimde açık tutumdan kastedilen, diğer kültürlerden gelen insanların dünya hakkındaki merakı, bakış açıları, duyarlılığı ve etkileşime geçme isteğidir. Saygılı iletişimden kasıt, muhatabın farklı kitleye yönelik bakış açılarını anlama iken; etkili iletişim ile temel fikir

⁵² Hanvey, “An Attainable Global Perspective”, 11.

⁵³ Hanvey, “An Attainable Global Perspective”, 11.

⁵⁴ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 17.

⁵⁵ UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 4.

⁵⁶ Tom Milne (ed.), *World Citizenship: Allegiance to Humanity*, xii.

⁵⁷ Niyazi Güler vd., *İnternette Çocuklara Yönelik Riskler ve Ailelerin Bilinçlendirme Faaliyetlerindeki Rolü*, 2016, 1.

⁵⁸ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 9.

⁵⁹ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 9.

⁶⁰ Karaca, *Okul Müdürünün İnovasyon Yeterlikleri ile Öğretmenlerin Küresel Yetkinlikleri Arasındaki İlişki*, 59.

⁶¹ UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 7-12.

⁶² Gibson vd., “Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning”, 13.

⁶³ UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 7.

ayrılıklarında dahi kendinden emin ve öfkelenmeden iletişim kastedilmektedir.⁶⁴ Elbette etkili, saygılı ve açık bir iletişim, bireylerin ortak bir iletişim dili üzerinde buluşması ile mümkündür. Bu nedenle küresel yetkin bireylerin ana dili dışındaki diğer dillere hâkim olması önemlidir.⁶⁵ Çünkü yabancı bir dile sahip olmak; bireyin ana dilini konuşmayan toplumlara katılmasına⁶⁶ yardımcı olmakla beraber yerel ve uluslararası kaynakları anlamada da yardımcıdır. Günümüzde yardımcı diller arasında İngilizce, yetkinlik konusunda avantajlı görülen dillerdendir.⁶⁷

Konuya din eğitimi açısından yaklaşmak gerekirse; küresel yetkinliğin bireylere kazandırılmasında hem disiplinli hem de disiplinler arası yaklaşım gerekmektedir.⁶⁸ Nitekim küresel vatandaşlık bağlamında görülen küresel yetkinliğin bireylere kazandırılmasında işe koşulan disiplinler arasında din eğitimi de yer almaktadır.⁶⁹ Toplamların din ve dünya ile kurduğu nedensel ilişkinin sonucunda bireyler arasında gerçekleşen etkileşimde yerel, kültürel, ulusal ve evrensel uzantılar bulunmaktadır.⁷⁰ Bu sebeple din de küreselleşmeyle girdiği etkileşimden kaynaklı, küresel yetkinlik kavramının önemli konularından biri olduğu söylenebilir. Ancak bu etkileşimi İslam tarihiyle temellendirmek pek mümkün değildir. Bunun yerine bu kavramın; İslam inancında, ahlakında ve fıkhi kaidelerinde yerel, kültürel, ulusal ve evrensel alanlara hitap eden kaidelerin yer aldığı ifade edilerek Müslüman kimliği ile küresel dünyanın bir üyesi olma arasında barış, uzlaş, iş birliği ve birlikte yaşama değerlerinde ortak alanlarda olduğu söylenmektedir.⁷¹ Söz konusu ortak alanlar temel insanî değerler olmasına rağmen içinde yaşanan 21. yüzyıl; bu değerlere kozmopolit⁷² bir boyut kazandırdığı ve sosyal dinî kimliğe⁷³ yüklenen anlam bağlamında din eğitimi de kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Öncelikle bu etki din eğitiminin insan anlayışında ortak notada buluşmaktadır. Nitekim din eğitimi felsefesinin merkezinde yer alan insan anlayışını Osmanoğlu ve Korkmaz⁷⁴, üstün vasıflara sahip olan insanın; hayata anlam ve değer kattığını ifade etmekte ve insanı bu şekilde anlamının yolu olarak onu temel insan hakları çerçevesinde düşünmek gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte Bahçekapılı⁷⁵; küreselleşmeden kaynaklı din eğitiminin de çözümlemesi gereken alanlarının bulunduğunu belirterek küresel problemlerde din eğitimcilerine önemli görevlerin düştüğünü ifade etmektedir. Neticede küreselleşme bağlamında bu konu, tüm dünya nüfusunu ilgilendiren konularda her bireyin bilgi sahibi olmasını ve mücadeleci olmasını gerektirmektedir.⁷⁶ Bu mücadelede dinin yerini vurgulayan Mansilla ve Jackson⁷⁷; küresel nitelikte yetkin bireylerin, sorumluluk duygularını geliştirmede dinin rolünü de anlama becerisine sahip olacağına yer vermektedir. Nitekim çağın gerektirdiklerine ve sorunlarına karşı bireylerin bilinç kazanmasında veya

⁶⁴ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 15-17.

⁶⁵ Lee Olson - Kroeger, "Global Competency and Intercultural Sensitivity", 130.

⁶⁶ Gibson vd., "Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning", 18.

⁶⁷ Veronica Mansilla - Anthony Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 2012, 39.

⁶⁸ Mansilla - Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 13.

⁶⁹ Oxford Committee for Famine Relief OXFAM, *Education for global citizenship: A guide for schools* (PDF: OXFAM, 2006), 13.

⁷⁰ Ali Coşkun, "Din ve Kimlik", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (Ocak 2014), 12.

⁷¹ Mohammad Thalgi, "المواطنة العالمية من منظور تربوي إسلامي", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 1038-1048.

⁷² Aşlamacı, *21.Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi - Eleştirel Bir Yaklaşım*, 139.

⁷³ Aşlamacı, *21.Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi - Eleştirel Bir Yaklaşım*, 228.

⁷⁴ Korkmaz - Osmanoğlu, "Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din Eğitimi", 963.

⁷⁵ Mehmet Bahçekapılı, "Küreselleşme ve Din Eğitimi", *Din Eğitiminde Ana Konular*, ed. Mehmet Bahçekapılı - Ahmet Ali Çanakçı (Ankara: Eskiye Yayınları, 2022), 158.

⁷⁶ Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, 214.

⁷⁷ Mansilla - Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 31.

sorumluluk sahibi olmasında din eğitime mühim bir rol düşmektedir.⁷⁸ Bu becerinin din öğretimine yansması hakkında ise Aşlamacı⁷⁹; kamu okullarında insan hakları ve demokratik değerlerin uyumuyla sürdürülen çoğulcu, tarafsız ve eleştirel bir din öğretimi anlayışına geçildiğine dair güçlü bir yargının olduğundan bahsetmektedir. Özpolat'ın⁸⁰ çalışma sonucuna göre; bu güçlü yargının öğretim programlarına yansması, 2018 İDKAB programında İslami değerlerin evrenselleşen değerler ile ortak noktada buluşturularak yer verilmesiyle başlamaktadır.

Son olarak küresel yetkinlik, kaçınılmaz olarak birbirine bağlı bir dünyada yaşayan bireyler için alternatif iletişim yolu olsa da içinde taşıdığı sınırlılıklar bulunmaktadır. Sınırlılıklardan ilki, küresel yetkinliğin keskin güçlere karşı yumuşak bir konumda kalması etki gücüne yüklenen anlamları yeniden düşündürmesidir.⁸¹ Bu anlam, bazı eleştirmenler tarafından batılı alışkanlıkların gömülü olduğu bir küresel yetkinlik becerisini ifade etmektedir. Bu ifadeyi ortaya koyan Bailey, Ledger, Their ve Pitts⁸² küresel yetkinlik kavramını alaka, içerik, düzenlilik ve genişlik bağlamlarında değerlendirmekte ve eleştirilerde bulunmaktadır. Onlar küresel yetkinlik kavramı içeriğinin kabul edilebilir ve tarafsız olmadığını, küresel yetkinliğin dinamik bir doğaya sahip olması itibarıyla düzenli ve geniş ölçümü konusunda zorluklar içerdiğini belirtmektedirler. Bunun yanı sıra küresel yetkinliğin temel hedeflerinden biri olan kültürlerarası iletişimden kaynaklanan sınırlılıklar eleştiri konuları arasında yer almaktadır. Nitekim tarihte kültürlerarası iletişimlerin çatışmalarla sonuçlandığı zamanlar bilinmektedir.⁸³ Bu durumun günümüzde de yaşanma ihtimalinin olduğu söylenebilir. Netice küresel problemlerin çözümünde kültürlerarası iletişim ortamında anlaşmazlık ve çatışmayı hedefleyen küresel yetkinlik; kültürün bir parçası olan din ile, dinin öğretildiği eğitim kurumları ile ve o kurumlarda gerçekleşen din eğitimi faaliyetleri ile yakın bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

2. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden bütüncül tek durum deseni tercih edilmiştir. Araştırmada küresel yetkinlik kavramı, çalışma birimi olarak 10. sınıf Ortaöğretim DKAB⁸⁴ ders kitabı seçilerek bağlama duyarlı bütüncül bir bakış açısı ve empatik tarafsızlıkla ele alınmıştır. Herhangi bir nicelleştirme amacı taşımayan bu araştırmada, küresel yetkinliğin ilgili materyal içerisindeki gizli ve açık örüntülerini tespit amacıyla anlamlı bir arayış takip edilmiştir.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. İlgili dokümanı incelemek amacıyla literatüre dayalı Küresel Yetkinlik Farkındalık Kontrol Listesi (KYFKL)⁸⁵ hazırlanmıştır. Kontrol Listesi tek temel boyuttan ve altı alt kriterden oluşmaktadır. Söz konusu temel boyut *farkındalıktır*. Temel boyutun karşısına alt kriterler yazılmıştır. Her bir temel boyut başlığında yer alan ilk harf ve ilgili olduğu alt kriter ile eşleştirilerek kullanışlı hale getirilmiştir. Temel boyut ilgili alt kriterlerine göre kodlanmıştır. Şöyle ki Farkındalık boyutu

⁷⁸ Eyyup Serkan Öncel, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi", *OPUS International Journal of Society Researches* 11/18 (Haziran 2019), 2803-2804, 2822.

⁷⁹ Aşlamacı, *21.Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi - Eleştirel Bir Yaklaşım*, 204.

⁸⁰ Seyyid Sancak, "Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010-2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programıyla Yetiştirilmek İstenen Model İnsan Tipi", *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 110.

⁸¹ Hunter vd., "What Does It Mean to Be Globally Competent?", 269.

⁸² Lucy Bailey vd., "Global competence in PISA 2018: deconstruction of the measure", *Globalisation, Societies and Education* 21/3 (Ocak 2022), 367-376.

⁸³ Lee Olson - Kroeger, "Global Competency and Intercultural Sensitivity", 124.

⁸⁴ Araştırmada kullanılan ders kitabı: Numan Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

⁸⁵ EK'te sunulacaktır.

F1'den başlayarak kodlanmıştır. İlgili alt kriterlerin literatürdeki yerin; F1⁸⁶, F2⁸⁷, F3⁸⁸, F4⁸⁹, F5⁹⁰, F6⁹¹ şeklinde gösterilmiştir.

Ders kitabının içeriği kendi içerisinde dört gruba ayrılmıştır. Bu çerçevede küresel yetkinliğin farkındalık teması, anlamı iletmek için kullanılan *metinlerde*; konuyu destekleyen dinî referans noktaları *ayet ve hadislerde*; yaratıcı ve eyleme dönük düşünmeye sevk eden *etkinlik kutularında*; son olarak da metnin, ayet ve hadislerin, etkinlik kutularının mesajını açık hale getiren ve anlaşılmasını kolaylaştıran *görsellerde* incelenmiştir. Kontrol listesine göre incelenen ders kitaplarından elde edilen ham veriler betimsel analize tabi tutularak kod, kategori ve temalara ayrılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın bilimselliğini sürdürme amacıyla kontrol listesinin işlevselliğini test etmek için pilot uygulama yapılmış, her bir ünite farklı zamanlarda tekrar tekrar incelenmiş ve uzman görüşlerine başvurulmuştur. Kontrol listesinde yer alan alt kriterlerin, literatürdeki yerinin belirtilmesiyle de çalışmanın tutarlı ve tekrar edilebilir olması amaçlanmıştır.

3. Küresel Yetkinliğin Farkındalık Teması

Tablo 1: Tema, Kategori, Alt kriterlerden doğan kodlar ve alt kriterleri

Tema	Kategori	Alt Kriterlerden Doğan Kodlar	Alt Kriterler
Farkındalık	Ahlaki Sorumluluk	Bireyin ahlakından kaynaklı ahlaki sorumluluk	F6
		Bir arada yaşamadan kaynaklı ahlaki sorumluluk	
		İlahi ya da dünyevi otoriten kaynaklı ahlaki sorumluluk	
	Dinî Anlayış Zenginliği	Farklılıklarımızın zenginliği	F1-F3
		Din veya mezhep farklılıklarının zenginliği	
		Diğer inançlarla bir arada yaşama	
	Kültürlerarası Zenginlik	Kültürel öz farkındalık	F2-F4-F5
		Farklı coğrafyalarla karşılaşma	

Farkındalık teması, ahlaki sorumluluk, dini anlayış zenginliği ve kültürlerarası zenginlik olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. KFFKL yer alan alt kriterler ile ders kitabında elde edilen veriler kod gruplarına ayrılarak ilgili oldukları kategorilerin karşısına yerleştirilmiştir. Bu çerçevede, ahlaki sorumluluk F6 alt kriterinden elde edilen verilerle bireyin ahlakından kaynaklanan; bir arada yaşamadan kaynaklanan ve ilahi ya da dünyevi otoriteden kaynaklanan ahlaki sorumluluk şeklinde üçe ayrılmıştır. Dini anlayış zenginliği kategorisi F1 ve F3 alt kriterlerinden yola çıkarak farklılıklarımızın zenginliği, din veya mezhep farklılıklarının zenginliği ve diğer inançlarla bir arada yaşama biçiminde tespit edilmiştir. Son kategori olan kültürlerarası zenginlik kategorisinde F2, F4 ve F5 alt kriterlerinden yola çıkarak kültürel öz farkındalık ve farklı coğrafyalarla karşılaşma kodları çıkarılmıştır.

⁸⁶ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 10.

⁸⁷ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 12.

⁸⁸ Mansilla - Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 37.

⁸⁹ Hanvey, *An Attainable Global Perspective*, 12; Veronica Mansilla- Anthony Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 2012, 31.

⁹⁰ Mansilla- Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 31; UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 5.

⁹¹ Bhikhu Parekh, "Cosmopolitanism and Global Citizenship", *Review of International Studies* 29/1 (Ocak 2003), 12; Mansilla- Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 45.

3.1 Ahlaki Sorumluluk

Tablo 2: Ahlakî sorumluluk kategorisiyle ilişkili içerikler

Alt kriter / İçerik	Metin	Ayet-hadis	Etkinlik kutusu	Görsel
F6 (Dünyaya karşı ahlaki sorumluluk bilinci)	s.12, s.14, s.14, s.24, s.25 s.72, s.73, s.73, s.74, s.74, s.85, s.92, s.93, s.102, s.114	s.72, s.73, s.73, s.85, s.89	s.43, s.52, s.73, s.80, s.86, s.131	s.13, s.25, s.73, s.85

Ahlaki sorumluluk kategorisine ait kodlar KYFKL' de yer alan dünyaya karşı ahlaki sorumluluk alt kriterinden elde edilmiştir. Bu kategoriye ait kodlar F6 alt kriterinde toplanmıştır. Bu kategoride; *bireyin ahlakından kaynaklı ahlaki sorumluluk, bir arada yaşamadan kaynaklı ahlaki sorumluluk ve ilahi ya da dünyevi otoriten kaynaklı ahlaki sorumluluk* kodları tespit edilmiştir. Kodlar arasında ilahi ya da dünyevi otoriteden kaynaklı ahlaki sorumlulukla ilgili bulguların daha fazla olduğu söylenebilir. Bunun yanında çevreye yönelik ahlaki sorumluluk içeren veriler arasında bireyin ahlakından kaynaklanan ahlaki sorumluluk kodları neredeyse çok azdır.

Ders kitabında insanın hür ve yapıp ettiklerinden sorumlu varlık olması nedeniyle ahlaki ölçülere sahip olması gerektiğinden bahsedilmektedir.⁹² Nitekim İslam inancında insan bedeninin yaratıcı tarafından yaratıldığı halde ahlakını geliştirmenin kendi çabasına⁹³ bırakıldığını ifade eden metinler bulunmaktadır. Bu sebeple insan olmayı talep eden her bireyin ahlaki değere sahip olması gerekmektedir.⁹⁴ Ders kitabında ahlaki değerler arasında sorumluluk en çok üzerinde durulan değerlerden biridir.

Bireysel ahlaktan kaynaklanan ahlaki sorumluluk, bir arada yaşamaya dair ahlaki sorumluluk kazanılmasının temeli kabul edilebilir. İlgili ders kitabında insanın toplu halde yaşayan bir varlık olmasına dikkat çekilmesi beraberinde ahlaki sorumluluğu akla getirmektedir. Örneğin; “Toplu halde yaşayan insanlık, bu yaşayışın uyumlu olarak sürdürülebilmesi ve iyiliğin hâkim kılınabilmesi için birtakım kurallara uymakla yükümlüdür.”⁹⁵ ifadesi bir arada yaşamaya gönderme yapan önemli içeriklerden biridir. Bu önem gemi metaforu ile de açıklanmaktadır.

Görsel 3.31: Toplum hayatında insanlar aynı gemide yolculuk eden kimselere benzer.

⁹² Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 92.

⁹³ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 93.

⁹⁴ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 14.

⁹⁵ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 85.

Şekil 1: Ahlaki sorumluluk kategorisine ait görsel örneği⁹⁶

Yukarıdaki görselde denizin ortasında iki katlı bir gemi bulunmaktadır. Bu resim; ilgili olduğu “Bir gemiyi paylaşan ve bir kısmı üstte bir kısmı altta bulunan insanları düşünün. Altta bulunanlar, su ihtiyaçlarını karşılamak için gemiyi delmek istediklerinde, üsttekiler buna mâni olmazlarsa gemi batar ve hepsi birden boğulur; eğer engel olurlarsa hepsi de kurtulur.”⁹⁷ hadisiyle beraber düşünüldüğünde geminin alt ve üst katında bulunan yolcular gibi birbiriyle etkileşimi olan insanların iş birliği içerisinde hareket etme gerekliliğine işaret etmektedir. Burada hem geminin alt katında hem de geminin üst katında bulunanlar aynı amaç için hareket etmelidir. Neticede bu görsel ve metin örneği, bir arada yaşamadan kaynaklı ahlaki sorumluluğun gerekli olduğunu düşündürmektedir.

İlgili ders kitabında ilahi ya da dünyevi otoriteden kaynaklı ahlaki sorumluluk da ele alınmıştır. İnsan’ın ilahi irade doğrultusunda dünyayı güzelleştirmesine⁹⁸, insanlık için faydalı işler yapmasına⁹⁹ ve evrenin yaratılışındaki ölçünün bozulmama¹⁰⁰ gerekliliğine dair ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca ilgili ders kitabında çevrenin insana emanet olduğundan ve insanın her türlü tasarrufta bulunamayacağından bahsedilmektedir.¹⁰¹ Ders kitabında bu durum hem Uhud dağı hem de hurma fidanı üzerinden ele alınmaktadır.¹⁰²

3.2 Dinî Anlayış Zenginliği

Tablo 3: Dinî anlayış zenginliği kategorisiyle ilişkili içerikler

Alt kriter / İçerik	Metin	Ayet-hadis	Etkinlik kutusu	Görsel
F1 (Farklı değer, tutum ve inanç çeşitliliği içerisinde yaşama)	s.49, s.51, s.64, s.70, s.79, s.82, s.82, s.84, s.84, s.92, s.97, s.114, s.115, s.116, s.116, s.117, s.119, s.119, s.120, s.121, s.132, s.133, s.134	s.101, s.106	s.82, s.82, s.91, s.120, s.134	s.28, s.79, s.92, s.96, s.96, s.97, s.113, s.114, s.114, s.115, s.117
F3 (Küresel ve yerel çapta dinî anlayış farklılıklarına yer verilmesi)	s.16, s.17, s.22, s.41, s.42, s.75, s.82, s.114, s.115, s.116, s.116, s.116, s.117, s.117, s.117, s.118, s.118, s.118, s.119, s.119, s.121, s.121, s.124, s.124, s.125, s.126, s.126, s.127, s.128, s.129	s.89	s.41, s.113, s.114, s.116, s.116, s.118, s.125, s.132	s.115, s.117, s.118, s.119, s.121, s.121, s.123

Dinî anlayış zenginliği kategorisine ait kodlar, KYFKL’ de yer alan farklı değer, tutum ve inanç içerisinde yaşama alt kriteri ve küresel ve yerel çapta dinî anlayış farklılıkları alt kriterinden elde edilmiştir. Bu kategoriye ait kodlar, F1 ve F3 alt kriterlerinde toplanmıştır. Nitekim insanların yetenekleri, dünyaya bakışları ve algılamaları birbirinden farklıdır.¹⁰³ Bu farklılık insanın yaratılış hikmeti ve özelliklerine bağlı olan ve ideal ölçüde sürdürüldüğü takdirde rekabet bile normalidir.¹⁰⁴ Dinî anlayış farklılıkları da bu zenginliklerden biri olarak görülebilir.

⁹⁶ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 85.

⁹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’ş-şâhih* nşr. Muhammed Zühayr b. Nas (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), “Şirket”, 6 (No. 2493).

⁹⁸ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 25.

⁹⁹ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 13,25.

¹⁰⁰ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 73,104.

¹⁰¹ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 73.

¹⁰² Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 74.

¹⁰³ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 115.

¹⁰⁴ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 85.

Dinî anlayış zenginliği kategorisinde *farklılıklarımızın zenginliği, din veya mezhep farklılıklarının zenginliği ve diğer inançlarla bir arada yaşama* kodları elde edilmiştir. Farklılıklarımızın zenginliği kodunda ilgili ders kitabında her açıdan farklılıkların zenginlik olduğunu destekleyen pek çok içerik kullanılmıştır.

Ünitemize Hazırlanalım

1. İnsanların aynı konuda farklı düşüncelerinin sebepleri sizce neler olabilir?
2. Kur'an-ı Kerim'in 1400 yıllık süre zarfında hiç değişmemesine rağmen, günümüzde pek çok tefsir çalışmasının yapılmış olması sizce ne anlam ifade ediyor?
3. Mezhep kavramı size neyi çağrıştırıyor?
4. "Farklılıklarımız, zenginliğimizdir." sözünden ne anlıyorsunuz?
5. Farklı düşünce ve yorumlara saygı duymak topluma neler kazandırır?

Şekil 2: Dinî anlayış zenginliği kategorisine ait etkinlik kutusu örneği¹⁰⁵

Yukarıdaki etkinlik kutusundaki sorular genel manadaki zenginliklere işaret etmektedir. Birinci soruda öğrencilere insanların aynı konu hakkında farklı düşünme sebepleri sorulmaktadır. Esasen tek başına bu soruyla bile farklı düşüncülerin ortaya çıkması mümkündür. Öğrencilere bu soruyu sorduktan sonra dördüncü soruda "farklılıklarımız zenginliğimizdir" sözünden çıkardıkları anlam sorulmaktadır. Bu soru tüm farklılıkları içerisinde barındıran kapsayıcı zenginliği düşündürebilir. Ardından farklı düşünce ve yorumlara saygılı olmanın topluma ne kazandırdığı sorulmaktadır. Bu soru da insanî ilişkileri dikkate alarak farklılıkların yalnızca teoride zenginlik görmenin yeterli olmayacağı anlaşılabılır.

Bir diğer kod, din veya mezhep farklılıklarının zenginliğidir. Ders kitabında "Dinler sahip oldukları bu prensiplere muhataplarının inanmasını ister. Bu dine inanan insanların inandığı değerlere göre ibadet etmeleri doğaldır. İnanç, insanın iç dünyasını kuşatırken; ibadetler de dış dünyasına yansır."¹⁰⁶ ifadesiyle esasen her dinî inancın diğer dinî inançlardan ayrılan bir yönü bulunduğu belirtilmektedir. İslam'ın diğer topraklara yayılmasıyla artan müslüman sayısı beraberinde din ve mezhep farklılıklarının zenginliğini beraberinde getirmiştir.¹⁰⁷ Ancak ders kitabında dinî mensubiyet farklılıklarının zenginliğine işaret eden çok az içerik tespit edilmiştir.

Dünyanın bütün renkleri bir araya toplanmışlar. Hangi rengin en önemli ve en özel olduğunu tartışmaya başlamışlar.

Bir anda şimşekler çakmaya ve yağmur damlaları gökten inmeye başlamış. "Yağmur"un sesi duyulmuş: "Bu kavganızın anlamı ne? Bu üstünlük kavganız neden? Siz bilmiyor musunuz ki her biriniz farklı bir görev için yaratıldınız, birbirinizden farklısınız ve her biriniz çok özelsiniz. Haydi, şimdi el ele tutuşup bana gelin!"

Renkler bu sözlerden çok utanmışlar. El ele tutuşup gökyüzüne doğru havalandırmışlar ve bir yay şeklinde oraya yerleşmişler. Yağmur, "Bundan sonra her yağmur yağdığında siz birleşip bir renk cümbüşü olarak gökyüzünden yeryüzüne doğru uzanacaksınız. İnsanlar sizi gördükçe huzur duyacak güç bulacaklar. İnsanlara yarınlar için bir umut olacaksınız. Gökyüzünü bir kuşak gibi saracaksınız ve size 'gökkuşağı' diyecekler. Anlaştık mı?" dedi. Bu yüzden ne zaman dünyamızı yağmur yıkasa ardından gökkuşağı belirir.

Biz de gökkuşağındaki o renkler gibi birbirimizden farklı ve çok özeli. Bunun farkında olmalı ve uyum içinde yaşamalıyız. İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorumlar da kendi içinde, uyumlu ve özel olabilir. Ancak bunlar Allah'ın (c.c.) insanlığa rahmet olarak gönderdiği Kuran'ın ışığında birer zenginlik demektir. Bu yorumlar ve mezhepler Kur'an'a bağlı kaldıkları ve onun ışığında faydalandıkları sürece bir gökkuşağı oluşturabilirler. (bk. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (2010), s. 153-160.)

¹⁰⁵ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 114.

¹⁰⁶ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 119.

¹⁰⁷ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 116.

Bununla birlikte daha çok İslam dini altındaki dinî anlayış farklılıklarının uzlaşmacı bir yaklaşımla ele alındığı söylenebilir.

Şekil 3: Dinî anlayış zenginliği kategorisine ait metin örneği¹⁰⁸

Yukarıdaki ünite değerlendirme kısmında verilen metinde birbirinden farklı renklerin bir araya gelerek aralarında yaptığı tartışmaya yer verilmektedir. Tartışmada her rengin; diğer renklerden ayrılan ayrıcalıklı yönlerine vurgu yapılarak üstünlüğünü ortaya konulmaktadır. Tartışma şimşegin çakmasıyla son bulmakta ve ardından yağmurun yağmasıyla renkler kendi aralarında yaptığı üstünlük yarışını sorgulamaya başlamaktadır. Hikâye sonunda tüm renkler kendisini gökkuşağının bir parçası görmektedir. Burada gökkuşağı, farklılıklar arasındaki zenginliği temsil etmektedir. Bu noktada ilgili örnek çok yönlü fikirleri kapsayan her konuda kullanılabilir. Ancak anlatılan hikâye genel manadaki düşünce farklılıklarından ziyade İslam inancındaki düşünce farklılıklarıyla sınırlandırılmıştır. Yani gökkuşağının kendisi, İslam'ı temsil ederken gökkuşağındaki renkler, İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum farklılıklarının sebebini temsil etmektedir.

Görsel 5.2: İslam düşüncesindeki yorum farklılıkları birer zenginliktir.

Şekil 4: Dinî anlayış zenginliği kategorisine ait görsel örneği¹⁰⁹

Görselde İslam düşüncesinde yer alan yorum farklılıkları renkli kitaplar üzerinden anlatılmaktadır. Kitapların üst üste konulması yorum farklılıklarının çokluğuna yapılan bir vurgu olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte kitapların renklendirilmesinde kullanılan farklı ve açık renkler yorum farklılıklarının pozitif yönüne yapılan bir işaret olabilir. Siyah, kırmızı ve gri gibi renklerin kullanılmamasının negatif bir düşünce oluşturmama amacından kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Ancak; fikri zenginlikler, ders kitabında şartsız koşulsuz bir kabulle ele alınmamaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 134.

¹⁰⁹ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 118.

¹¹⁰ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 121.

Son kod, diğer dinî inançlarla bir arada yaşamadır. İlgili ders kitabında inanç, ibadet, düşünce ve ifade özgürlüklerinin ele alınmasının diğer dinî inançlara ılımlı bir yaklaşımı beraberinde getirdiği söylenebilir. İlgili ders kitabında bu konu Hz. Peygamber'in diğer dinî inanca sahip insanlara yaklaşımı örnekliği üzerinden pek çok metin ve etkinlik kutusu içeriği ile ele alınmaktadır.

Düşünelim-Konuşalım

Hz. Peygamber'in Necranlı Hristiyanlarla yaptığı anlaşma İslam'ın inanç özgürlüğüne verdiği öneme güzel bir örnektir. "... Onların mallarına, canlarına, dinî hayat ve tatbikatlarına, hazır bulunanlarına, bulunmayanlarına, ailelerine, mabetlerine ve az olsun çok olsun onların mülkiyetinde bulunan her şeye şamil olmak üzere Allah'ın himayesi ve Resulullah Muhammed'in zimmeti, Necranlılar ve onlara bağlı etraftakiler üzerine bir haktır. Hiçbir piskopos kendi dinî vazife mahalli dışına, hiçbir papaz kendi vazifesini gördüğü kilise dışına, hiçbir rahip içinde yaşadığı manastır dışında başka bir yere alınıp götürülmeyecektir..."

(Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, C 1, s. 622.)

Yukarıdaki metinden hareketle İslam'ın ibadet özgürlüğüne verdiği önemi yorumlayınız.

Şekil 5: Dinî anlayış zenginliği kategorisine ait etkinlik kutusu örneği¹¹¹

Etkinlik kutusunda Hz. Peygamberin Necranlı Hristiyanlara gösterdiği tutum örnek verilmektedir. Burada Hz. Peygamber temel yaşam haklarını koruyucu bir tutum sergilemesine yer verilmektedir. Aynı zamanda farklı inanç sahibi kişilerin inancına uygun mekânda varlık sürdürmesine de önem verdiği görülmektedir. Bu örnek; inanç özgürlüğü bağlamında ele alınsa da inanç özgürlüğü, beraberinde ibadet özgürlüğü arayışına da sebep olabilir. Esasen "farklılıklarımız zenginliğimizdir" sloganı farklılıklarla bir arada yaşama başarıldığında geçerlilik kazanabilir. Bunun yanı sıra örnekte Hz. Peygamber kendi dinine mensup olmayana bir zorlaması da bulunmamaktadır. Neticede bir arada yaşamının gerekliliklerinden biri de farklılıklara sahip bireyleri bizim gibi olmaya zorlamamaktır. Ders kitabında bu konuyu, etkinlik kutusunda ayet-hadis içeriği ile inanç özgürlüğü bağlamında yoruma açan içerikler de vardır.¹¹²

3.3 Kültürlerarası Zenginlik

Tablo 4: Kültürlerarası zenginlik kategorisiyle ilişkili içerikler

Alt kriter / İçerik	Metin	Ayet-hadis	Etkinlik kutusu	Görsel
F2 (Kültürlerarası benzerlik ve farklılıkların sunulması)	s.42, s.65, s.114, s.116, s.118, s.119, s.124	s.32	s.34, s.34, s.74, s.114, s.116, s.124	s.97, s.117
F4 (Bireylere kendi kültürlerine yönelik farkındalık sunulması)	s.41, s.63, s.64, s.67, s.67, s.68, s.68, s.68, s.68, s.69, s.69, s.70, s.70, s.71, s.72, s.80, s.121, s.126, s.127, s.129	s.32	s.34, s.34, s.67, s.68, s.69, s.71, s.72, s.74	s.67, s.67, s.68, s.69, s.70, s.71, s.71, s.71
F5 (Bireylere diğer kültürlerle yönelik farkındalığına yer verilmesi)	s.43, s.114, s.116, s.116, s.117, s.118, s.119, s.119, s.119, s.124	s.32	s.34, s.34, s.114, s.124	X

Kültürlerarası zenginlik kategorisine ait kodlar, KFFKL yer alan kültürlerarası benzerlik ve farklılıklara yer verilmesi; bireylere kendi kültürlerine yönelik farkındalık sunulması ve bireylere diğer kültürlerle yönelik farkındalık sunulması alt kriterlerinden elde edilmiştir. Bu kategoriye ait

¹¹¹ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 82.

¹¹² Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 83.

kodlar F2, F4 ve F5 alt kriterlerinden çıkarılmıştır. İlgili ders kitabında F5'ya ait görsel kodlar tespit edilememiştir.

Kültürlerarası zenginlik kategorisinde; *kültürel öz farkındalık ve farklı coğrafyalarla karşılaşma* kodları elde edilmiştir. Farklı coğrafyalardaki kültür içerisinde yaşayan toplumların sahip olduğu kültürel birikim ve dünyayı algılama biçimleri günlük yaşamlarını baskın bir şekilde etkilemektedir.¹¹³ İlgili ders kitabında kültürler arasındaki farklılıklar, daha çok dinî ilişki ve iletişim bağlamında ele alınmaktadır. Bu sebeple İslam dininin yayıldığı veya muhatap olduğu kültürler ile sınırlı kalmaktadır.

İlgili ders kitabında kültürel öz farkındalıkla ilgili, maddi ve manevi kültür unsurları kullanılmaktadır. Maddi unsurlar arasında mimari diğerlerinden daha çok yer bulmaktadır. Bu bağlamda ders kitabında Türk tarihine önemli mimari eserler bırakan Mimar Sinan'ın yaptığı camilerin görsellerine ve bu konu hakkında bilgi kutusuna yer verilmektedir.¹¹⁴ Bunun yanı sıra "Osmanlıda cami, mescit, medrese, türbe, çeşme, han, hamam vb. tarzda yapılar oluşturulmuştur. Osmanlı mimarları denildiğinde akla ilk gelen kişi olan Mimar Sinan, bıraktığı muhteşem eserlerle görenleri hayrete düşürmektedir. Osmanlı mimarisinde kubbeler, özel teknikleriyle Mimar Sinan'la zirveye ulaşmıştır."¹¹⁵ ifadesinde maddi kültür tarihine yer verilmektedir. Ders kitabında manevi kültür unsurları, Türk kültürünün musiki, edebiyat, hat, tezhib, ebru ve minyatür sanatları üzerinden ele alınmaktadır.

Ders Dışı Etkinlik

Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin dinî musikiye katkısını araştırınız.

Şekil 6: Kültürlerarası zenginlik kategorisine ait etkinlik kutusu örneği¹¹⁶

Etkinlik kutusunda Osmanlı dönemindeki musikişinaslardan biri olan İtrî'nin dinî musikiye katkısının araştırılması istenmektedir. İtrî'nin araştırılması genel manada Türk din musikisi üzerine araştırma yapmaya teşvik edebilir. Öğrencileri ders dışı etkinlikle böyle bir araştırmaya sevk etmesi manevi değerlerin bireylerin hayat tarzını şekillendirmesi açısından önemlidir.

Bir diğer kod, *farklı coğrafyalarla karşılaşma*dır. Bu karşılaşma ders kitabında Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaygınlaşmaya başlayan bir durum olarak ele alınmaktadır. Nitekim; "Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslam dini, Arap Yarımadası dışında da çeşitli bölgeler ve toplumlar arasında hızla yayılmış, böylece Müslümanlar farklı inanç, kültür, örf ve âdetlere mensup insanlarla karşılaşmışlardır. Yeni gelişmelerle Müslümanlar arasında ortaya çıkan siyasi ve dinî sorunlar ile bu sorunlara üretilen çeşitli çözümler, farklı yorumların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir."¹¹⁷ ifadesi, farklı coğrafyalarda İslam inancı ile karşılaşan insanların toplumsal değişimine dikkat çekmektedir. Anlaşıldığı üzere ders kitabında farklı coğrafyaların karşılaşması yorum farklılıkları bağlamında değerlendirilmektedir. Buna benzer bir diğer örnek;

¹¹³ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 124.

¹¹⁴ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 66-67.

¹¹⁵ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 67.

¹¹⁶ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 70.

¹¹⁷ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 114.

“İslam coğrafyası fetihlerle birlikte farklı iklimlere sahip, çeşitli kültür ve dinlere mensup milletleri içine alan geniş topraklara ulaştı...Çeşitli coğrafyalarda yaşayan Müslümanların yaşam şekilleri ve ihtiyaçları da bulundukları bölgenin özel koşullarından etkilendi. Dolayısıyla coğrafi sebeplere dayanan yaşam biçimlerinde çeşitlilik; değişik yorum ve uygulamaların ortaya çıkmasının nedenlerindendir. Mesela coğrafi sebeplere bağlı olarak kıyafet, yemek kültürü ve diğer alanlardaki çeşitlilik, İslam düşüncesine ait yorumlar üzerinde de etkisini göstermiştir.”¹¹⁸

açıklamasıdır. Ancak ders kitabında farklı coğrafyaların tek bir mekânda buluşturan içerikler de vardır.

Görsel 4.8: Hacerin provası olan Hac, Müslümanları bir araya getiren ibadettir.

Şekil 7: Kültürlerarası zenginlik kategorisine ait görsel örneği¹¹⁹

Ders kitabındaki ilgili görselde farklı coğrafyalardaki müslümanların bir araya gelmesi gösterilmektedir. Etnik yapısı, kültürü, ait olduğu ulus bakımında farklılıklara sahip olan insanların bir araya gelmesi kültür alışverişini de beraberinde getirebilir ve kültürlerarası zengin bir ortam oluşturabilir. Bunun yanı sıra ilgili ders kitabında farklı mezhep ve yorumların coğrafi uzantılarından bahsedilmesi¹²⁰ yine farklı coğrafyalar arasında dinî inanç bakımından bir benzerlik sunulması birer kültürlerarası zenginlik göstergesi kabul edilebilir.

4. Tartışma

Küresel yetkinliğin bir parçası olan küresel farkındalık temasında; ahlaki sorumluluk, dinî anlayış zenginlikleri ve kültürlerarası zenginlik kategorileri ele alınmıştır. Ahlaki sorumluluk kategorisinde bir arada yaşamadan, bireyin ahlakından ve dünyevi veya ilahi otoriteden kaynaklanan ahlaki sorumluluklar ilgili ders kitabındaki verilere göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda bir arada yaşamadan kaynaklı ahlaki sorumluluk ile dünyevi veya ilahi otoriteden kaynaklı ahlaki sorumluluğun, bireyin ahlakından daha fazla ön planda tutulduğu söylenebilir.

Çalışma sonucunda bireyin toplum içinde yaşaması sebebiyle bazı ahlaki sorumluluklar gerektirdiğine ulaşılmıştır. Bu bağlamda Parekh, çalışmasında küresel vatandaş olmanın ahlaki tutum gerektirdiğinden bahsetmektedir.¹²¹ Bu durum araştırma sonucunda bir arada yaşamadan kaynaklı ahlaki sorumluluğun varlığını desteklemektedir. Bunun yanı sıra bazı düşünürler, küresel vatandaşlığı bazı türlere ayırmakta ve bunlardan birisinin de ahlaki veya manevi küresel vatandaşlık olduğunu söylemektedir.¹²² Nitekim onlar, küresel etik fikrini zorunlu olarak evrensel

¹¹⁸ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 117.

¹¹⁹ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 97.

¹²⁰ Konaklı vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*, 126, 127, 129.

¹²¹ Parekh, “Cosmopolitanism and Global Citizenship”, 11, 15.

¹²² Laura Oxley - Paul Morris, “Global Citizenship: A Typology for Distinguishing its Multiple Conceptions”, *British Journal of Educational Studies* 61 (Temmuz 2013), 308.

görmekte ve ahlaki değerlerin etkili olabilmesi için evrensel değerlerin kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda ilgili ders kitabındaki veda hutbesinin veya İslam inancının evrensel insan haklarıyla uyumunun ortaya konulması ile İslam inancında evrensele hitap eden yönler işaret ederek küresel vatandaşlığın oluşmasına katkı sağladığı söylenebilir. Neticede dünyevi veya ilahi otorite tarafından ortaya konan bazı ahlaki tutumların evrensel ilişkisinin olması, küresel vatandaşlık ile din eğitimi arasında bir ilişkinin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Küresel vatandaşlık yaklaşımlarını sosyal bilgiler ders kitabı ve öğretim programına göre inceleyen Kavuşan; sosyo-duyuşsal ve davranışsal boyutlarıyla oluşturduğu küresel vatandaşlık eğitimi şemasının yeterlilikler temasında, etik olarak sorumluluk kategorisi belirlemiş ve ders kitaplarını buna göre incelemiştir.¹²³

Bir diğer kategori dinî anlayış zenginliği üzerinedir. Farklılıkların zenginliği, din veya mezhep farklılıklarının zenginliği ve diğer inançlarla bir arada yaşamının zenginliği kodları incelenmiştir. Neticede ilgili ders kitabında her ne kadar farklılıklar zenginlik olarak dile getirilse de bu farklılık; İslam inancının özüne ters düşmeme ile sınırlandırılmış ve mezhep farklılıkları üzerinden dinî anlayış farklılıklarının zenginliği kabullendirilmeye çalışılmıştır. Ders kitabında, inancının özüne ters düşmeyen dört mezhep ele alınmış ve bunlar arasında Hanefilik inancı ön planda tutulmuştur. Bu bağlamda din anlayışı açısından 1982 sonrası ders kitaplarını inceleyen Düzenli¹²⁴, 2018 sonrası yayınlanan kitaplarda bazı dini anlayışların önceliğinin korunduğundan ve diğer bazılarının ötekileştirildiğinden bahsetmektedir. Söz konusu bu çalışma, farklılıkların zenginlik olarak kabul edilmesinin İslam dinindeki anlayış farklılıkları sınırlı tutularak ele alındığını belirten tespitimizle örtüşmektedir.

Kültürlerarası iletişimde kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıklar önemli bir konudur. Ancak, bu benzerlik ve farklılıklardan önce bireyin kendi kültür dünyası hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Ardından diğer kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etme beraberinde gelebilir ve bu iletişim biçimini de etkiler.¹²⁵ Araştırma sonucunda kültürlerarası zenginlik kodunda kültürel öz farkındalık ve farklı coğrafyalarda yaşama kodları incelenmiş ve kültürel öz farkındalık konusunda manevi değerlerin maddi değerlerden daha çok ele alındığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra elde edilen değerler yalnızca Türk kültürü ile sınırlı tutulmamış; İslam medeniyeti kavramıyla daha geniş açıdan ele alındığı tespit edilmiştir. Neticede ders kitabında öz farkındalık kazandırmanın sadece edebi, mimari ve görsel sanat ile sağlanması öz farkındalığın sınırlandırıldığı şeklinde yorumlanabilir. Araştırma neticesinde aynı yaklaşım kültürlerarası zenginlik kategorisinde de görülmektedir. İslam inancının Arap toprakları dışına yayılmaya başlamasıyla kültürel karşılaşmalar kaçınılmaz olduğu ele alınmıştır. Burada savaşlar, göçler ve teknolojik gelişmelerin kültürlerarasındaki zenginliğe sebep olması gibi bir unsur tespit edilememiştir. Nitekim küresel farkındalık sadece dinî anlayışların yaygınlaşmasıyla oluşacak bir kavram değildir. Bu sebeple ders kitapları kültürlerarası zenginlikler, dinî açıdan hem geçmişte hem de günümüzde kapsamlı bir şekilde ele alınsa da sadece dinî alanla kısıtlandığı söylenebilir. Elbette ders kitabının hâkim içeriği din eğitime hitap etmesi sebebiyle bu şekilde olması makul

¹²³ Sevde Kavuşan, *Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları* (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023), 73.

¹²⁴ Ahmet Düzenli, *Dini Anlayış Açısından 1982 Sonrası Yayınlanan Din Öğretimi Ders Kitapları* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 230.

¹²⁵ OECD, *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*, 12; Mansilla - Jackson, *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World*, 31; UNESCO, *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*, 5.

bir durumdur. Öğretmen dersin içeriği ve öğrencinin yapısına göre küresel yetkinliği bu perspektiflerden genişletebilir.

Sonuç

Araştırma problemi “Küresel yetkinliğin farkındalık boyutu bağlamında 10.sınıf Ortaöğretim DKAB ders kitabında kültürel ve dinî anlayış farklılıkları nasıl yer verilmektedir?” sorusudur. Bu problem *Dinî anlayış zenginliği* açısından değerlendirilirse ders kitabının içeriğinde dinî anlayışları zenginlik olarak gören bir tutum hâkimse de bunun İslam dini ve mezhepleri üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Elbette bir arada yaşamadan kaynaklı içerikler bulunsa da söz konusu içerikler tarihsel bağlam ile sınırlı tutulmuştur. Bu konuda Hz. Peygamber’in örnekliğine ihtiyaç olduğu kadar güncel örnekler ile desteklemesi dinin yaşanılabilir yönüne yapılan önemli bir vurgudur. Ancak ders kitabında din ve mezhep farklılıklarının zenginliğine odaklanılmakta ve burada da kısmen bazı tarafları daha fazla doğrulamaktadır. Bununla birlikte kültürlerarası zenginlik kategorisi öz farkındalık ve farklı coğrafyalarla karşılaşma şeklinde ikiye ayrılabilir. Kültürlerarası zenginlik ortamında bulunmadan önce bireylerin kendi kültürlerine yönelik öz farkındalık kazanması önemli bir konudur. Bu bağlamda ders kitabında tarihi, toplumsal ve kültürel konular görmezden gelinmemiştir. Belli sanat ve mimari yapılarla bunun ortaya konması öz farkındalık kazandırma için önemli bir adımdır. Farklı coğrafyalarda yaşayan insanlarla karşılaşma bağlamında değerlendirildiğinde belli ibadetlerin buna katkı sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte İslam inancının Arap toprakları dışına yayılmaya başlamasıyla kültürel karşılaşmaların kaçınılmaz olduğu ele alınmaktadır. Burada savaşlar, göçler ve teknolojik gelişmelerin kültürlerarasındaki zenginliğe sebep olduğuna dair bir unsur tespit edilememiştir. Nitekim farkındalık sadece dinî anlayış yaygınlaşmasıyla kültürel zenginliğin oluşacağını ifade eden bir kavram değildir. Bu sebeple ders kitabında küreselleşmeden sonra dini bağlamda gerçekleşen kültürel zenginliklere yer verilmemektedir.

Kaynakça

- Aşlamacı, İbrahim. *21.Yüzyıl Becerileri ve Din Eğitimi - Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Dem Yayınları, 2024.
- Awaida-Nachabe, Nadia. *Examining Cross-cultural Affective Components of Global Competence From a Value Perspective*. United States - Florida: University of South Florida, Degree Of Doctor Of Education, 2017.
- Aydın, Kerim. “Kültürlerarası Din Eğitimi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (Ekim 2015), 181-184.
- Ayhan, Halis. “Küreselleşme ve Türkiye’de Din Eğitimi”. *Küreselleşme, İslam dünyası ve Türkiye: Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı (İstanbul, 2001)*, 247-270.
- Bahçekapılı, Mehmet. “Küreselleşme ve Din Eğitimi”. *Din Eğitiminde Ana Konular*. ed. Mehmet Bahçekapılı - Ahmet Ali Çanakçı. 119-162. Ankara: Eskiye Yayınları, 2022.
- Bailey, Lucy vd. “Global competence in PISA 2018: deconstruction of the measure”. *Globalisation, Societies and Education* 21/3 (Ocak 2022), 367-376.
- Balbaş, Nur Leman. *İlkokul sosyal bilgiler dersi bağlamında öğrenci ve öğretmenlerin küresel vatandaşlık algıları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Bayraktar, Nazım - Aksu, Halil İbrahim. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim

- Programının Kültürlerarası Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 11/2 (Temmuz 2021), 563-580. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.936074>
- Birgül Sarıoğlu. *A globally competent teacher as a citizen: A study of primary school teachers' competences related to global citizenship*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhîh*. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422.
- Castells, Manuel. *Ağ Toplumunun Yükselişi / Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013.
- Coşkun, Ali. "Din ve Kimlik". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (Ocak 2014), 5-23. <https://doi.org/10.15370/muifd.24579>
- Coşkun, Hasan. "Küreselleşme Sürecinde Din". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (2017), 115-134.
- Council of Europe. *Competences for Democratic Culture: Living Together as Equals in Culturally Diverse Democratic Societies*. Strasbourg: Council of Europe, 2016.
- Çorbacı, Osman Kamil. "Değerler Eğitimi Perspektifinden Dünyalı Kimliği". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (Temmuz 2023), 387-402.
- Düzenli, Ahmet. *Dini Anlayış Açısından 1982 Sonrası Yayımlanan Din Öğretimi Ders Kitapları*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Elias, John L. - Göküş, Şeref. "Kültürlerarası Eğitim ve Din Eğitimi, 1940-1960". *Dinî Araştırmalar* XVI/43 (2013), 245-258.
- Engel, Laura C. vd. "Toward an international measure of global competence? A critical look at the PISA 2018 framework". *Globalisation, Societies and Education* 17/2 (Mart 2019), 117-131. <https://doi.org/10.1080/14767724.2019.1642183>
- Felch, Collin. *Preparing the next generation of global leaders: How principals in international studies high schools promote global competence*. United States - California: University of Southern California, Degree Of Doctor Of Education, 2016.
- Gibson, Kay L. vd. "Developing Global Awareness and Responsible World Citizenship With Global Learning". *Roeper Review* 30/1 (Şubat 2008), 11-23.
- Güler, Niyazi vd. *İnternette Çocuklara Yönelik Riskler ve Ailelerin Bilinçlendirme Faaliyetlerindeki Rolü*, 2016.
- Günay, Ünver. "Türklerin Dini Tarihinde ve Kültüründe Çoğulculuk ve Hoşgörü". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi = Journal of Faculty of Theology (e-Dergi)* 10 (1998), 49-68.
- Günaydın, Hasan. *Okul Yöneticilerinin Küresel Vatandaşlık Tutumlarının İncelenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gürer, Banu. "Din Eğitimi Politikaları Açısından Batı'da Yaşayan Türklerin Dini Çoğulculuk Algısı". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45/45 (Mayıs 2014), 191-216.

- Hager, Paul - Gonczi, Andrew. "What is competence?" *Medical Teacher* 18 (Temmuz 2009), 15-18.
- Hanvey, Robert G. "An Attainable Global Perspective" 21/3 (Kasım 1975), 162-167.
- Hunter, Bill vd. "What Does It Mean to Be Globally Competent?" *Journal of Studies in International Education* 10 (Eylül 2006), 267-285.
- Hunter, William D. *Knowledge, skills, attitudes, and experiences necessary to become globally competent*. Ann Arbor, United States, Degree Of Doctor Of Education, 2004.
- Karaca, Cansu Akarsu. *Okul Müdürünün İnovasyon Yeterlikleri ile Öğretmenlerin Küresel Yetkinlikleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Karagün, Vedat - Aras, M. Said. "Küreselleşme ve Bilgi Çağı". *Dicle Akademi Dergisi* 2/1 (Mart 2022), 32-40.
- Kavuşan, Sevde. *Küresel Vatandaşlık Yaklaşımı Bağlamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitapları*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kaya, Bahadır. *Ön Lisans ve Lisans Öğrencilerinin Vatandaşlık Duygusu İle Küresel Vatandaşlığa İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Koçar, Enes. *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile küresel vatandaşlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Erzurum: Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Konaklı, Numan vd. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı (10.sınıf)*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.
- Korkmaz, Mehmet - Osmanoglu, Cemil. "Küreselleşmenin Birey ve Toplum Hayatına Etkileri ve Din Eğitimi". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Şubat 2019), 951-967.
- Köylü, Mustafa. *Küresel Ahlak Eğitimi*. Ankara: Dem Yayınları, 2013.
- Kurt, Fatih. "Küreselleşen Dünyada Din ve Dinî Değerler". *Diyanet İlmi Dergi* 58/4 (Aralık 2022), 1351-1378.
- Kutluer, İlhan. "Küreselleşmenin Mahiyeti ve Boyutları". *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*. ed. Yurdagül Mehmedoğlu - Ali Ulvi Mehmedoğlu. 15-48. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006.
- Lee Olson, Christa - Kroeger, Kent R. "Global Competency and Intercultural Sensitivity". *Journal of Studies in International Education* 5/2 (Haziran 2001), 116-137.
- Leirvik, Oddbjørn. "Hoşgörü, Vicdan ve Dayanışma: Ahlak ve Din Eğitiminde Küreselleşen Kavramlar". *Değerler Eğitimi Dergisi* 2/7 (Temmuz 2004), 147-167.
- Mansilla, Veronica - Jackson, Anthony. *Educating for Global Competence, Preparing our Youth to Engage the World.*, 2012. <https://doi.org/10.13140/2.1.3845.1529>
- MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2018.
- Milne, Tom (ed.). *World Citizenship: Allegiance to Humanity*. Basingstoke: MacMillan Press, 1997.
- Morais, Duarte B. - Ogden, Anthony C. "Initial Development and Validation of the Global

- Citizenship Scale". *Journal of Studies in International Education* 15/5 (2011), 445-466.
- OECD, Organisation for Economic Co-Operation and Development. *Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: The OECD PISA Global Competence Framework*. Fransa: OECD Publishing, 2018. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-competence/Handbook-PISA-2018-Global-Competence.pdf
- Onat, Hasan. "Küreselleşme Üzerine". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2002), 37-47.
- OXFAM, Oxford Committee for Famine Relief. *Education for global citizenship: A guide for schools*. PDF: OXFAM, 2006. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620105/edu-global-citizenship-schools-guide-091115-en.pdf?isAllowed=y&sequence=11
- Oxley, Laura - Morris, Paul. "Global Citizenship: A Typology for Distinguishing its Multiple Conceptions". *British Journal of Educational Studies* 61 (Temmuz 2013), 301-325. https://doi.org/10.1080/00071005.2013.798393
- Öncel, Eyyup Serkan. "Eleştirel Düşünme ve Felsefe". *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)* 6/37 (Haziran 2019), 1308-1316.
- Öncel, Eyyup Serkan. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi". *OPUS International Journal of Society Researches* 11/18 (Haziran 2019), 2797-2829.
- Özgüzel, Elif. *Perceptions of pre-service teachers and teacher educators about global competence and their global competence awareness in EFL context*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Parekh, Bhikhu. "Cosmopolitanism and Global Citizenship". *Review of International Studies* 29/1 (Ocak 2003), 3-17.
- Parks, Joyce Ann. *Preparing Global Citizens for the 21st Century: Examining the Intercultural Competence of Study Abroad Students*. Indiana Institute of Technology, Degree Of Doctor Of Education, 2015.
- Sancak, Seyyid. "Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010-2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programıyla Yetiştirilmek İstenen Model İnsan Tipi". *Dergiabant* 7/13 (Mayıs 2019), 94-115.
- Selçuk, Mualla. "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 4 (1997), 145-158.
- S.Wilson, Meena - Dalton, Maxine A. "Understanding the demands of leading in a global environment: A first step." *Issues and Observations* 17/1/2 (1997), 12-14.
- Tanrıverdi, Eyyüp. "Değerlerin Kültürlerarası İletişimde Çevirinin Değeri". *Diyanet İlmi Dergi* 54/4 (Aralık 2018), 147-160.
- Thalgı, Mohammad. "المواطنة العالمية من منظور تربوي إسلامي". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık

2019), 1027-1051.

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *Global Citizenship Education: Preparing learners for the challenges of the 21st century*. Paris: UNESCO, 2014. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227729>

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. *Intercultural Competences: Conceptual and Operational Framework*. Fransa: UNESCO, 2013. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219768>

Ünalan, Abdurrahman - Kartopu, Saffet. “Çok Kültürlülük, Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Haklarına İlişkin Tutumların Dini-Manevi Değerlerle İlişkisi: Üniversite Örnekleme Üzerine Bir Araştırma”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 39 (Haziran 2022), 145-184. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.1071952>

Ünğan, Sercan. “Küreselleşme Sürecinde Dînî Çoğulculuk Söyleminin Tutarsızlıkları”. *Nida: Düşünce, Kültür, Edebiyat* 175 (2016), 68-76.

Ünlü, Ali. *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler Dersinde Küresel Vatandaşlık Eğitime Yönelik Algı ve Görüşleri*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Yazıcıbaşı, Muhammed Ali. “Çoğulcu Toplum Okullarında Din Eğitiminin Birlikte Yaşama Kültürüne Etkisi”. *Journal of Analytic Divinity* 4/2 (Aralık 2020), 40-53.

Yılmaz, Aysegül Pehlivan. “Determination of Global Competence Levels of Pre-Service Social Studies Teachers”. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi* 14/3 (Temmuz 2023), 267-282.

Zing, Yağmur. *Eğitsel Oyunlara Dayalı Sosyal Bilgiler Öğretiminde İlkokul Öğrencilerinin Küresel Vatandaşlığa İlişkin Algı ve Görüşleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

EK: Küresel Yetkinlik Farkındalık Kontrol Listesi

Temel Boyut	Alt Kriter No	İçerikler	Metin	Ayet-Hadis	Etkinlik Kutuları	Görsel
		Alt Kriterler				
FARKINDALIK	1	Farklı değer, tutum, inanç çeşitliliği gibi vb. içerisinde yaşamın vurgulanması				
	2	Kültürler arası benzerlik ve farklılıklara yer verilmesi				
	3	Küresel ve yerel çapta dini anlayış farklılıklarına yer verilmesi				
	4	Bireylere kendi kültürlerine yönelik farkındalık sunulması				
	5	Bireylere diğer kültür ve uzak çevre hakkında farkındalık sunulması				
	6	Dünyaya karşı ahlaki sorumluluk bilincine yer verilmesi				